

Habermas ve "Modernite" Kavramı

İçeriği Yazan: [Asaf ŞİMŞEK](#) [1] Zaman: Pzt, 05/05/2008 - 06:00

Yazar: Asaf Şimşek

Habermas, yaşayan en sistematik ve etkili düşünür olarak modernite projesi olarak adlandırdığı şeyle başka her şeyden çok daha ilgilidir. Weber ve Habermas, farklı amaçlarla da olsa modernitedeki inancımızı ya da inançsızlığımızı destekleyen bir dönem resmi sunmuşlardır.

Moderniteyi, özellikle toplumsal ve kültürel moderniteyi, aklın toplumsal olana mümkün ve muhtemel dönüşümü, aklın ideasının, örgütlü ya da örgütsüz birikimi olarak gören bir vurgu yapmıştır. Böylelikle "farklı modernite deneyimleri" "toplumsal boyutunda tanımlanmış rasyonalite", "kapitalist modernleşme" gibi süreçlerin ilişkiselliği de ortaya konmuştur.

Modernite ideası, modernitenin özgüllüğünü kavramaya katkıda bulunan tarihsel ve kültürler etmenlerin doğuracağı sorunlara bir karşılık üretmelidir. Moderniteye ilişkin en önemli sorun, modernitenin ne zaman başladığı ve kendisini nasıl kurduğudur.

Yeni bir çağı işaret eden modernite teriminin kullanılışı, mekânını Kantçı evrensel tarihte bulacak, bu tarihe Hegel yeni bir şekil verecekti. Latince modernus kelimesi, Hristiyanlık döneminin pagan döneminden farklı bir karaktere sahip olduğunu vurgulamak üzere kullanıldı. Dolayısıyla modernitenin tarihsel içeriği, kavramın dönemsel kullanılışıyla bir arada var oldu ve ilkin Hegel’ce ‘yeni dünyayı’, Renaissance’ı ve Reformasyon’u orta çağlardan ve çoğuncası da Grek antikitesinden ayırtmak için” (Habermas,1985, Modernitenin Felsefi Söylemi) geliştirilmiştir.

Habermas’ a göre, modern toplumun ayırt edici özelliği yaşam dünyasının sistemden (ilkel toplumlarda aileye bağlılık, akrabalık bağları büyük ölçüde ekonomik güçlerden ayrılmazken modern toplumda ekonomik kurumlar akrabalığa dayalı kurumlardan farklılaşmıştır) "koparılması" onunla beraber toplumsal bütünleşmenin sistem bütünleşmesinden koparılmasıdır. Ancak modern toplum evrim geçirdikçe yaşam dünyası aracılığıyla toplumsal bütünleşme olasılığı da gelişecektir (Tabi, sistemin buyruklarına göre değil). Bununla birlikte, bürokratikleşmeye ve moneterizasyona temellenen sistemin zorunlulukları yaşam dünyasını durmadan "kolonileştirme" yönünde tehdit etmektedir. Bunun sonucunda yaşam dünyası ile sistem arasında sürekli bir gerilim doğmuştur. (Habermas, 1981, İletişimsel Eylem Kuramı)

Habermas’ta modern sosyoloji teorisi "Aydınlanma Projesi" nin gerçekleşmemiş potansiyelinin yenilenmesini temsil etmektedir. Modernliğin imzası maksatlı eylemde ve "dilini anlamaya yönelik olarak kullanılmasından çıkan bir iletişimci akıl kavramında" dır. Habermas’ın modernlik anlayışının temeli, adım adım rasyonelleşen bir yaşam dünyasının sistem içindeki ekonomi ve devlet idaresi alanlarından "koparılması"dır. Yaşam dünyası ile sistem arasındaki gerilim, hem potansiyel krizin hem de kuruluşun bir göstergesidir.

Ancak Habermas’ın sistem anlayışı, eylemin sistem buyruklarının insanı özü boşaltan mantığına tabi olması özelliğiyle, Parsonscu işlevselciliğin önerdiği kadar kapalıdır. İletişimci rasyonalite, diyalojik etkileşimde açık, sonullaşmamış tarzlarıyla geçek tarihsel unsurları doğru biçimde ele alamamaktadır. Habermas’ ın modernlik teorisi, onun sosyolojik karakterini öne çıkarır. Post-modernliği ise öznellik, görelilik ve akıldışı tepkici felsefi temeli nedeniyle reddeder (Habermas, 1981, İletişimsel Eylem Kuramı).

Post-modernlik kavramı, tarihsel açıdan sanayi üretimi, sınıfsal yapısıyla çıkarların gerilemesini, bunun karşılığında tüketimcilik, teknolojik iletişim tarzları ve farklılaşmış statü yapısını vurgulayan post-endüstriyel toplum teziyle bağlantılıdır. Modernlik kültürel alanı toplumsal alandan ayırdığı ve kitle kültürü ile eleştirel "yüksek" kültür arasında temel bir ayrılığa yol açtığı halde, postmodernlik, popüler "meta" kültürü modernist estetiğin biçimleriyle birleştirmektedir. Modernlik içinde etkili olan

yıkıcı eleştirel ilke ne merkezi ne de yapısı şekilsiz çoğulcu bir kültürde özümsemiştir.

Sosyolojinin inceleme nesnesi olan toplum, hem yapı hem de eylemdir. Sosyolojinin kurtuluşu bir işlevi varsa bunun nedeni, toplumun sanayi öncesi ileri derecede merkezileşmiş sistemlerden, merkezi olmayan, karmaşık sanayi sistemlerine (bu sistemler toplumsal grup ve toplulukların başkalarına karşı kendi özgül çıkarlarını tanımlayıp söze dökmesini ve genele olarak toplumu genişletmesini sağlayan özerk kurumların büyümesiyle karakterize edilir.) doğru gelişimi içerisinde, gerçek bir tarihsel gelişmeyi doğru biçimde teorileştirmesidir. Bundan yola çıkarak Habermas'ın "Kriz Teorisi"ni şu şekilde inceleyebiliriz:

Frankfurt okulunun çalışmaları 1960'lı yıllarda yaygın biçimde bilinmeye ve toplum bilimlerinde etkili olmaya başlamıştı. Kültür endüstrisi ve tek boyutlu insan kavramları ile insani özü boşaltılmış bir rasyonalitenin egemenliğindeki modern kapitalizm teorisi, modern topluma ilişkin olarak Leninist Marksizm'in dogmatik reçetelerinden ve yapısal işlevselliğin katı formülasyonlarından daha çarpıcı bir analiz ortaya koyar gibidir. Ancak yeni bir eleştirel teorisyenler kuşağının üyesi olan Habermas'ın gözlemlediği gibi, Frankfurt okulunun Horkheimer ve Adorno tarafından belirlenmiş olan programı, kapitalist rasyonaliteye yönelttiği eleştirinin normatif temelini oluşturması açısından, tarihte nesnel bir teoloji bulunduğunu öngörmüştü. Bu şekilde gündelik dünyanın tarihsel açıdan karmaşık ve değişken pratikleri göz ardı edilmiş ve merkezleşmiş kültür endüstrisinin ideolojik reflekslerine indirgenmiş oluyordu.

Frankfurt okulu teorisinin başlıca temalarından birisine göre, tüm kapitalist toplumlar, kapitalist üretim tarzının ayrılmaz bir parçasını oluşturan merkezleşmiş bir devlet aygıtının egemenliğinde, benzer bir yapıya ve ideolojiye sahiptir.

Çalışmalarında Frankfurt okulunun devletin düzenlediği bir kapitalizm görüşüne çok şey borçlu olan Habermas işte bu tür bir indirgemeciliğe meydan okumuştur. Onun modern toplum analizinde, eleştirel teorisinin kavramlarının birçoğu birleştiriliyordu. Bilgi çıkarılara bağlıydı. Bilim ve teknoloji giderek üretim ve idarenin denetimine girmişti; toplumsal bilinç teknokratik bir hal almış ve araççı akıla dayalı bir yapıya sahip olmuştu. Aklın kurtarıcı rolü amaçları değil araçları temel alan teknik etkenliğe dönüşmüştü ve bu formel rasyonalitenin tözsel rasyonalite karşısındaki zaferini temsil ediyordu.

Habermas'ın odaklandığı noktalar, kriz eğilimleri ile devletin ya da geç kapitalizmin meşrutiyet sorunlarıdır. Habermas kendi analizinde, modern sistem teorisinden Marx, Freud, Mead, Piaget ve Parsons'a kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan çeşitli entelektüel kaynaklardan derlenmiş olan kategorilere yer vermektedir. Ona göre sosyolojik teori hem eylemi hem sistemi hem de yapıyı bir arada vurgulamalıdır.

Habermas krizi toplumsal sistem ve toplumsallaştırılmış aktör düzeyinde tanımlamıştır. Habermas toplumun aynı anda hem sistem hem de yaşam dünyası olarak kavranması gerektiğini ileri sürerek yaşam dünyasını kültürün, anlamın ve sembollerin yer aldığı alan olarak görmektedir. Habermas'a göre, modern toplumun ayırt edici özelliği, yaşam dünyasının sistemden "koparılması"dır. Piyasa öğeleriyle etkili olan bütünleşme büyük oranda kendiliğinden bir hale gelmiştir. Ancak modern toplum evrim geçirdikçe, yaşam dünyası aracılığıyla toplumsal bütünleşme olasılığı da gelişecektir. Bununla birlikte bürokratikleşme ve moneterizasyona temellenen sistemin zorunlulukları yaşam dünyasını durmadan "kolonileştirme" yönünde tehdit etmektedir. Bunun sonucunda yaşam dünyası ile sistem arasından sürekli bir gerilim doğmuştur (Habermas, 1981, İletişimsel Eylem Kuramı).

Habermas üç alt sistem saptamıştır: "Ekonomik, politik-idari ve toplumsal-kültürel". Geç kapitalizm içindeki kriz eğilimleri toplumsal sistemde farklı noktalarda ortaya çıkabilir ve bunlar basitçe ekonomik nitelikte değildir. Habermas yine dört muhtemel temel kriz eğiliminden oluşan tipoloji öngörmüştür (Habermas, 1976, Tarihsel Materyalizmin Yeniden İnşası).

Habermas'ın kriz teoremleri çekingen hipotezler gibi ortaya atılmıştır. Habermas, ileri, genç kapitalist toplumların genel eğilimlerini sergilenemeye çalışırken, genel teorisini de Frankfurt okulunun, kamusal alanın düşüş eğilimine girdiği, kamusal alanın depolitize olduğu argümanına dayandırmaktadır. Fakat kurumlar merkezleşmiş bir devlet sisteminin gelişmesiyle giderek merkezden desteklenip planlamaya başlanmıştır. Devlet sistemi mevcut yapıları meşru gösteren

ideolojik değerler üretmektedir. Böylece problem kendisini gösterir: geç kapitalizm devlet aygıtları kaçınılmaz biçimde "uzun vadede çözümsüz problemler" ile karşılaşacaktır. Zira devletin kendisi ideolojik değerlerin üreticisi kimliğiyle toplumsal bütünlüğün kaynağı olarak ortaya çıkıyorsa, bir meşruiyet krizi gelişmektedir.

Meşruiyet krizi motivasyon krizine yani bir yanda devletin eğitim sisteminin ve meslek siteminin açıkladığı güdülere duyulan ihtiyaç ile öbür yanda toplumsal-kültürel sistemin sağladığı motivasyon arasındaki uyumsuzluğa dayanmak zorundadır.

Dolayısıyla sistem krizleri hem ekonomik hem de rasyonalite krizleri olurken, meşruiyet krizleri toplumsal bütünleşmenin krizleridir. Sistem başarısız olarak algılanıyorsa, o zaman sistemin meşruiyeti baştan sona tartışmalıdır ve bunun arkasından bir motivasyon krizi gelecektir. Geç kapitalizmin meşruiyet sorunları, çeşitli alt sistemleri ile toplumsal-kültürel alanın ekonomik alanın "ihtiyaçları" için uygun motivasyonu sağlayamaması arasındaki kopukluklarla kendini gösterir.

iletisim@politikadergisi.com

Yorumlar

tebrik ederim

İçeriği Yazan: Iale(Doğrulanmamış) Zaman: Cum, 07/11/2008 - 22:35

haberması tanımlayan bütün cümleler makalenizde mevcuttu,bilgi adına çok doyurucu bi makale olmuş

ahmet çiğdem'in modernite

İçeriği Yazan: Ümit(Doğrulanmamış) Zaman: Cts, 05/06/2010 - 23:49

ahmet çiğdem'in modernite ideası makalesinden yoğun bir şekilde alıntı yapılmış belirtilmesi uygun olurdu...

iktidar

İçeriği Yazan: BEDİR(Doğrulanmamış) Zaman: Pzt, 04/10/2010 - 14:04

bir çeşit iktidar enerjisi olarak bakacağımız modernite, bir teolojik dönem geleneğinin tekno-teolojik* bir önermesi haline gelmiş olmasın sakın?
bu konuda (ki bir nietzsche geleneği olarak bu tür iktidar eleştirisi; sonrası foucault devralmıştır.)iktidarın kendini gizleyen özelliğine de deyinmek zorunluluğu karşısında sorguladığım, ' iktidar nerede gizlenir? iktidarı gizleyen biz miyiz? sorusudur. bu konuda da yoğunlaşmaya girmek, bu konuda düşünenlerden istediğim en önemli husustur. kısaca bu konulara değinmeden iktidar sadece bir yokluk halinedir naci kanaatimce...

* kavram bize aittir ve içeriği henüz yayınlanmamış olanparadigma isimli kitabın açımlayacağı bir bir içerik teşkil eder.

- [Bilim/Kuramsal](#) [2]

Kaynak URL (19/04/2024 - 03:44 tarihinde yazdırıldı):

<http://www.politikadergisi.com/makale/habermas-ve-modernite-kavrami>

Bağlantılar:

[1] <http://www.politikadergisi.com/pd-uye/asaf-simsek>

[2] <http://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/bilimkuramsal>